

עליו על רבי יהודה ברבי אילעאי שהיו תלמידים מתכסין בטלית אחת ועוסקין בתורה.... שהם זכו להמסטורין דתורה-שבעל-פה, ונקרא על שם רבי יהודה ברבי אילעאי כי הוא ראש המדברים בכל מקום, הגם שהיה זה בגזירת קיסר, מאותו מעשה דפרק במה מדליקין, הכל גזירת שמים מפי עליון, דלב מלכים ביד ה', ונבחר מה' לראש המדברים בתורה שבעל פה על ידי יגיעתו הגדולה בהרבצת תורה בישראל יותר מכולם...'. (מתוך קדושת השבת – ז, עמ' 45. וע"ע תקנת השבין עמ' 141).

*

ויחן את פני העיר — אמר רב: מטבע תיקן להם. ושמואל אמר: שווקים תיקן להם. ורבי יוחנן אמר: מרחצאות תיקן להם' —
ויחן את בגימטריא: זה שווקים (עם הכולל).
פני בגימטריא: זהו מטבע (עה"כ).
ויחן את פני העיר בגימטריא: הקים מרחצאות. (גלינות קהלות יעקב)

דף לד

זאית להו צערא לכהנים לאקופי. אמר, איכא איניש דידע דאיתחזק הכא טהרה? — שאם כן, יש לסמוך על כך שאין זה בית הקברות אלא שנקבר כאן מת באונס וכדו', ומותר לפנותו (עפ"י רש"י).

ויש לשאול הלא לכאורה מותר לפנות בכל אופן, כדין מזיק את הרבים — ואפשר כיון שהיו הכהנים רגילים להזהר, אין זה נחשב מזיק.
ויש לעיין, כיון שמקום זה שימש מעבר לרבים ודאי אינו בית-הקברות גמור, שהרי אסור לטייל בו מפני איסור קלות ראש? — ואפשר כיון שנאבד מקומו נהגו בו היתר.
ואין להקשות לפי מה שכתב רש"י, הלא באמת לא פינה את המת אלא ציין את מקום הקבר? — כי מה שהציף את המת נחשב כפינוי (עפ"י חזון איש אהלות כב, מג. וע"ש שלתוס' יש כאן שיטה אחרת. וע"ע בן יהודע).

'אמר ליה ההוא סבא: כאן קיצץ בן זכאי תורמסי תרומה' — פירוש, בכל המקום. שאם רק במקצתו, עדיין יש לומר שהיה אז ידוע מקום הקברות וזרע במקום שאינו בית הקברות. ועיקר העדות נסמכת על מה ששתל, ולא על העקירה, כי העקירה נעשתה בזמן שעדיין לא הוכשרו לקבל טומאה.
ולכאורה גם אם נזרע חולין יש כאן עדות שאין במקום זה בית הקברות, שהרי אין זורעים בו משום קלות ראש. (חזו"א שם)

'אמרו זונות מפרכסות זו את זו, תלמידי חכמים לא כל שכן? — פירוש, אפילו הזונות שהן שונאות ביותר זו את זו (כמו שאמרו בפסחים ק"ג: ע"ש), מפרכסות זו את זו, כל שכן תלמידי חכמים אין ראוי להם לערער ולקטרג זה על זה. (עפ"י בית מאיר; מלא הרועים; ריעב"ץ. ור' בן יהודע).

'נתן בו עיניו...' — 'כי בהיות החסידים המדבקים מחשבתם בעליונים, כל דבר שהיו מחשבים בו ומתכוונים עליו באותה שעה היה מתקיים אם טוב ואם רע, וזהו שאמרו ז"ל נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות...' (מתוך אגרת הקדש להרמב"ן, ה).

ע"ע: אור החיים — בא (יא,ה) משפטים (כג,כג) שלח (יד,ט); מגדים חדשים — ברכות נח. וראה עוד במובא בברכות כ.

'עשרתם?' — יכולה אשה להפריש תרומות ומעשרות מעיסתה, וכן מהקדירה שהיא מבשלת, ואף על פי שלא אמר לה בעלה בפירוש להפריש מעשרות. ונראה שרשאית כמו כן לחלל מעשר שני על מעות בעלה, כאילו נתן לה רשות מפורשת. (עפ"י חזון איש — מעשרות ז,טו. ע"ש).

'ספק חשכה ספק אינו חשכה, אין מעשרין את הודאי ואין מטבילין את הכלים' — היינו טבילת כלים להעלותם מטומאה לטהרה. (ואפשר שדין זה נוהג גם בזמן הזה. ואף על פי שאין טומאה וטהרה נוהגות עתה ואין כאן תיקון של ממש, אף על פי כן אפשר שאסור משום שכל דבר שבמנין, צריך מנין אחר להתירו. עפ"י באור הלכה רסא, א ד"ה את).

והוא הדין לענין טבילת כלי חדש הניקח מן הנכרי, כיון שבכך הוא מתירו בשימוש, אין להטבילו בשבת, לפי שנראה כמתקן, ואף לא בין השמשות. ואולם אם הוא צריך את הכלי לשבת ואין לו כלי אחר — יכול להטבילו בין השמשות ולברך על הטבילה כדין. (עפ"י משנ"ב רסא סק"ה. וע"ש בבבא"ל ובשעה"צ).

'... ואין מדליקין את הנרות' — יש מפרשים, אין מדליקים על ידי נכרי, הואיל ואמירה לנכרי שבות היא, הלכך אסורה בין השמשות. (מובא בתוס' רי"ד (ע"ש), רבנו יהונתן, ריטב"א וב'חדושי הר"ן. ע"ש). ואולם להלכה פסק השלחן-ערוך (רסא,א) להתיר להדליק נר של שבת על ידי נכרי בין השמשות, וכן שאר צרכי מצוה, או כשהוא נחפו מאד ונצרך לדבר לשבת.

'מנא הני מילי? אמר רבי יהושע בן לוי: אמר קרא וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא' — כי שלום אהלך זה נר של שבת שנתקן משום שלום בית, [כמו שדרשו לעיל (כה): על הפסוק ותזנח משלום נפשי]. ופקדת נוך — זה עירוב, שהוא דבר הצריך לנו, לטלטל מבית לבית. ולא תחטא — זה מעשר, שנאמר בו ולא תשא עליו חטא. וכן 'חטא' מלשון חסרון, כלומר לא יחסר המזון על ידי מניעת המעשרות. (עפ"י ר"ן ורא"ש)

'כאן בעירובי תחומין כאן בעירובי חצרות' — הטור (שצג) הביא בשם הר"ם שמריה, שאפשר לערב עירובי חצרות בין השמשות גם אם כבר קיבל עליו תוספת שבת. ויש אוסרים. והובאו שתי הדעות בשלחן ערוך (שם ב. ולפי הדעה השניה אסור אף קודם בין השמשות. והגר"א מצדד כדעה זו. עפ"י משנ"ב שם. וע"ע בהרחבה בט"ז תר; שו"ת משיב דבר ח"א כב; שו"ת פרי יצחק ח"א ח; שפת אמת).

יש שהעירו שלפי הדעה האוסרת, כשם שאסור לערב בעצמו לאחור שקיבל עליו השבת, כמו כן אין לערב עבור מי שכבר קיבל עליו שבת. (ערוך השלחן שם). ולפי זה יש לאדם המערב עירובי חצרות עבור הציבור, להזהר להקדים ולערב, שאם לא יקדים, שמא ישנם אנשים או נשים שכבר קיבלו עליהם את השבת, ועבורם אין העירוב מועיל, ושוב אינו מועיל גם בשביל האחרים. (כן העיר הגר"ס קאפשטיין מראדין. והציג הדברים לפני החפץ חיים ז"ל, ואמר שהיא הערה חזקה).

ויש מי שכתב ללמד זכות בדבר, כי טעמה של הדעה האוסרת לערב בזמן תוספת-שבת, אינו משום שנחשב כמערב בתוך השבת, שאין עירובו עירוב, שהרי ענין התוספת אינו אלא איסור מלאכה שאדם מקבל על עצמו, אך באמת לא נכנסה השבת, אלא האיסור לערב באותו הזמן הוא משום פעולת העירוב עצמה, שנחשבת כמלאכת תיקון, ולכך אסור לעשותה בשבת. [וכמו שמשמע מדברי רש"י במשנתנו, שטעם האיסור לערב עירובי תחומין בין השמשות, משום 'שבות', דהיינו לא (רק) משום שאי אפשר לקנות שביתה בתוך השבת אלא משום חילול שבת שיש בפעולת העירוב עצמה]. וכיון שכן, אם אדם אחר מערב עבור מי שקיבל עליו את השבת — עירובו עירוב, שהרי לא נעשתה כאן פעולת איסור כלל. (עפ"י הר צבי)

'אמרו לו שנים צא וערב עלינו... בין השמשות ספקא הוא וספקא דרבנן לקולא' — רש"י (בד"ה ה"ג) כתב שמדובר בעירובי תחומין, וכן דעת הרמב"ם (עירובין ו, יג. וכן נקט לעיקר במגיד משנה שם, ע"ש ובפני יהושע).

אבל רבנו חננאל כתב: עירובי חצרות. ולזה הסכימו רבנו תם, רמב"ן, רשב"א, ריטב"א ר"ן ורא"ש — אבל בעירובי תחומין אין להקל בספק, גם אם ננקוט 'תחומין דרבנן', וכמו שאמרו לעיל שאין לערב עירובי תחומין בין השמשות, ולא רק לכתחילה, אלא אף בדיעבד, כתבו הראשונים להוכיח מהסוגיא בעירובין (לה). שאין העירוב מועיל אם הונח בין השמשות. ואולם כאשר הניח עירוב מבעוד יום ונאכל בין השמשות, יש סוברים שבזה מעמידים העירוב על חזקה דמעיקרא, לומר שהיה קיים בכניסת היום, וכשר. (ע' ריטב"א כאן ובעירובין עו. ורשב"א ור"ן שם, ומהרש"א כאן בד' הרא"ש). ויש חולקים (תוס' כאן; 'עבודת הקדש' להרשב"א ה, טז).

להלכה, בשלחן ערוך (תטו, ג) הביא דעה ראשונה בסתם ודעה שניה ב'ויש חולקים', ומשמע שנקט לעיקר כדעת הרמב"ם ורש"י, ששניהם קנו עירוב. ואולם בבאור הלכה (שם, סעיפים ב ג) כתב שרוב הראשונים מחמירים וסיים ב'צ"ע לדינא'. (ואולם באופן שהניח העירוב מבעוד יום ונאכל בין השמשות, בזה לא שמענו דעתו להחמיר, ונראה לכאורה שרוב הראשונים מקלים).

'גזרה שמא ירתיה. אמר ליה אביי: אי הכי בין השמשות נמי ניגזר' — רש"י מפרש 'שמא ירתיה' — שמא תצטנן הקדרה וירתחנה, ויש כאן איסור תורה משום בישול. והקשה אביי אם כן מדוע אין גוזרים בין השמשות משום איסור תורה של מלאכת 'מבשל'.

ואף על פי שאין בישול אחר בישול (ע' להלן קמה:) — יש לחלק בין דבר יבש לדבר לח, שדבר יבש כיון שנתבשל פעם אחת שוב אין בו עוד בישול, אבל דבר לח שאינו מתרכך בבישולו אלא חמימותו זהו תיקונו, הלכך כל שנצטנן חוזר לקדמותו ויש בו בישול אחר בישול — כן כתב הרא"ש להלן (פרק ג).

ואולם דעת הרשב"א ור"ן שגם בלח אין בישול אחר בישול. והחשש כאן אינו משום 'מבשל' אלא משום 'מבעיר' — שמא יחתה בגחלים.

ואפשר שחוששים שמא ימצא שלא נתבשל כל צרכו וירתיה. (ע' חזון איש לו, יג). וגרסת הרי"ף והרמב"ם בגמרא שונה מגרסת רש"י, ולדבריהם החשש 'שמא ירתיה' נאמר על איסור הטמנה מבעוד יום בדבר המוסיף הבל, שחוששים שמא ירתיה וייגלה ושוב יטמין בשבת. (וראה בשו"ת הרי"ף רצ. וברמב"ן ועוד ראשונים באריכות).